1. ЧОМУ ЯРЕМКО ГОЛОВАТИЙ СТАВ НАЧАЛЬНИКОМ БЕЗГЛУЗДОВА

Бував я — не жартом кажучи — далеко світами, не одно чудо видав, не одно диво чував, але такого міста, як Безглуздів, та таких славних міщан, такого начальника, як Яремко Головатий, не надибав я ніде. А світ наш великий та широкий і всякими чудами-дивами багатий-пребагатий.

Дивними порядками і чудними звичаями величалося містечко Безглуздів. Кожний чоловік був там дуже-дуже мудрий. Казали, що кожному безглуздівцеві розуму в голову насипано лопатою, що безглуздівці поїли всі розуми всього світу. Зі всіх усюдів заходили до них люди позичити розуму, як у лихваря грошей.

У тому місті, у славнім Безглуздові, умер якось старий начальник. Що ж робити людям у такому клопоті? Треба нового вибрати. Івана не вибрали, бо шкутильгав на одну ногу. Пилипа знов — тому ні, що дивився зизом, і так і Савку, Кіндрата, Дмитра і Федька ні, бо всім їм чогось не доставало. Лиш один не мав жодної хиби: Яремко Головатий, чільна і справді дуже головата людина.

Та чому ж саме його вибрано, а не кого іншого? Бо йому вже в колисці ряба баба Явдоха напророчила, що з його розумом ніхто не зможе змірятися. Старі голомізці та сивовусі говорили:

— Яремко премудра людина; під ним буде лад і порядок. Та так і вибрали його начальником Безглуздова. Послухайте, кілько то розсуду за здорового розуму було в

Головатого вже за молодих літ.

Раз якось вертав він із міста додому. Дивиться — серед дороги лежить здорова груда чистого золота. Тяжко було йому двигати серед

спеки і ще до того до горба ту велику груду щирого золота. Сів собі, спочиває, рукавом піт утирає з чола та поглядає на золото. Враз надлетів верхи чоловік і питає його:

Чоловіче, що се таке блищить перед тобою?

— Золото, — каже Яремко.

— Бачу, що тобі тяжко його двигати; заміняй його на мого коня.

— Про мене, — каже Яремко. — Я й так від тягару плечей не чую на собі.

Замінялися і розійшлися. Сидить наш Яремко на коні, як козак і біжить чвалом, як той половик* у діл. Зашпорталася конина об каменисько, злетів із сідла Яремко, в ярузі трохи карка не скрутив.

— А щоб того коня лихий ухопив, а не щоб доброму чоловікові на ньому їздити! — крикнув Яремко.

Жене якийсь чоловік дорогою Коровину, та худу-худу, ребра наскрізь світяться.

— Не заміняв би ти того непотрібного коня на корову? — питає чоловік. — Кінь тебе до гробу зажене, а від корови і молоко, і сметана.

— Про мене, — сказав у одвіт чужинцеві Яремко, взяв воловід у руку і передав коня. А той як сів, як понісся! Лиш закурилося за ним!

Іде Яремко дорогою, йде, аж знемігся неборака. "Попробую, чи добра на молоко", — думає він собі й почав доїти. Та в замореної корови молока бігма. Набридло їй доїння, як хвицьне ногою! Яремкові не молоко, а кров носом потекла.

— Бодай тобі се та те! — крикнув Яремко.

Коли дивиться — а проти нього жене циганчук свиню.

— Не замінив би ти своєї свині за мою корову? — питає вже сам Яремко, щоб лиш вражої корови позбутися.

— Чому ні, — каже циганчук.

Обмінялися воловодами й пішли один сюди, другий туди. Жене наш Яремко вперту свиню, аж йому піт горохом по обличчю котиться, й думає собі: "Зажди, зажди, погана! Коби лиш додому, ковбасу з тебе зроблю, на три сажні довгу".

Аж тут іде стежкою жінка і несе гусака під пахвою. Вона, хи-трушка, сиділа під корчем і була свідком попередньої міньби.

— Чоловічку добрий, куди ти женеш порося?

— Додому.

— Слухай! То крадене, як тебе ймуть, буде біда.

— Я не крав. Я із циганом обмінявся.

— Все одно. Біда буде, але я тобі поможу. Заміняйся зі мною за сього гусака, то й позбудешся напасті.

"Гуска свині не рівня. Та що робити, коли крадене", — подумав Головатий і згодився замінити свинку на гусака.

Несе наш Яремко гусака. От уже й село недалеко. Аж тут чує гусак — десь далеко гуси жалібненько ґеґекають. Жаль стало, бідному, витяг шию і тяжко зажурився.

Але Яремкові се і не в голову, йде, втішний, собі дорогою, ще й пісеньку приспівує. Аж тут його в потилицю засвербіло, він підняв руку, гусак випав з-під пахви, злопотів крилами й фурр... понісся до свого гусячого товариства.

Вернув наш Яремко голіруч до села. І коли людям оповів про свою мандрівку і про свою пригоду, то всі пізнали, що не з Грицем справа. Всі його величали, прозивали головачем, бо пізнали, що він ополоник між ложками. Тому-то його постановили начальником славного-преславного містечка Без-глуздова.

Половик — яструб

2. ПЕРША РАДА НАЧАЛЬНИКА ЯРЕМКА ГОЛОВАТОГО

Недалеко Безглуздова пишався колись великий і гордий замок. Там проживали раніш вельможі-лицарі. Гордий замок давно розпався в розвалини. Стояла ще тільки висока вежа, гейби свідок славної бувальщини. Та й ще останки мурів лишилися, а ті мури обороняли замок.

Не знали славутні міщани, не знав і їхній головатий начальник, що почати з тим стародавнім муром, бо не було в нього хісна ні за комарову сльозу. Одні радили, щоби мур розвалити і з каміння поставити нову корчму. Другі знов горлали, щоби каміння продати і за готові гроші збудувати ґуральню, як ось зробили їхні сусіди темносвітки.

Та Яремко Головатий думав не тої. Розум свій мав, під чужу кормигу, чужий ярем своїх в'язів не хилив, ціпка була його воля. Скорше можна було його зломити, ніж зігнути.

Якось у неділю скликав Головатий цілу славутну громаду на раду, пішов із нею до тих високих окопів, став на румовище, сперся на начальницьку палицю та й почав говорити.

— Панове громадо, — роздалося майданом і гуділо сильніше, ніж із порожньої бочки, — погляньте, подивіться на ті стародавні мури! Бачите там буйну траву?

— Бачимо! — гукнула ціла громада.

— Щороку росте вона вище пояса, — продовжував він із повагою, та що нам за хосен із неї? Марно в'яне вона та сохне. Чи ж се не гріх, не шкода?

— Велика шкода, непростимий гріх! — загуділа громада.

— Добре було б, щоб ми тою травою покористувалися, щоб ми її щороку косили і сіно продавали, — радив старший присяжний Клим Кривов'язий.

— Незла рада, — каже другий. — Але, але ж бо... бо... хто ж зможе вилізти на такий високий мур?

— Зіб'ємо драбинку, — каже сміливий Герасим.

— Говоріть здорові! — відізвався на те сердитим уже голосом начальник Головатий. — Кажуть люди, що нога ногу підпирає, але мені годі діждатися від вас підпори-підмоги! Якби не моя голова, то хоч западайся, славний Безглуздове! Мені блисла золота гадка! На нашій толоці від спеки вся трава вигоріла. Подивишся на неї, то лиш зжалься, милий Боже: гола, як долоня. Зробімо із сих окопів громадське пасовисько.

— Мудра думка! — гукнула громада, у пояс кланяючись перед Яремком Головатим.

— Але як худобину вигнати на той високий мур? — каже старий Кость Лопух. — Пане начальнику, ви — голова міста, виженіть ви перші свою корову на те пасовисько.

Пригнали Яремкову корову. Та як же, небогу, висадити на той мур?

— Ну! Ви і повмираєте нерозумними, — каже Яремко. Обкрутив вужище* коло шиї корови, перекинув його через

мур і приказав, щоб парубки з другого боку тягли щосили. Бо ж він знав, що де сила і охота, там і скора робота.

Молода, ціпка сила в парубоцький руках! Тягнуть вони, силуються, почервоніли, як розлючені індики. Бідна корова висить на вужищу, ногами дриґає... Вкінці роззявила рота і висолопила язика. Так туго вужище зашморгнуло шиїю, що хоч до неба кричи, дихнути годі, а як годі дихнути, то треба гинути...

— Почув язик смачну травичку, тому так висунувся! — кричали втішно мудрі міщани.

А корова вже наверху... Всі в руки плещуть, витинають гопки.

Таких мук зазнала кожна корова із Безглуздова, по оборах не лишилося ні одної коровини. А безглуздівцям байдуже, що на замчище злітає галич та об'їдає м'ясо худоби, їм і не в голові, що працею їхніх господинь годуються ворони; їм і невтямки, що на розвалинах біліють кості їх товару...

Бужище — мотузка

3. ДРУГА РАДА НАЧАЛЬНИКА ГОЛОВАТОГО

З того часу мирно та любо проживали собі міщани у Без-глуздові. І чисто було у містечку, як у дзеркалі. Ніде ні сліду: ні бруду, ні сміття. І не знати вже, чи то від надто великої парноти, чи від іншого, а таки чогось у кожній безглуздів-ській хаті загніздилася така сила блощиць, що хоч громадь граблями. Всі стіни, ліжка, припічки, а навіть челюсті аж кишіли від тої погані. Де було не поглянь, всюди від них аж чорніє.

Заворушилося у містечку. Безглуздівці не можуть спати. Горе та біда! І що його робити із тою поганню! Нещастя та й тільки! От про ті клопоти прочув якийсь мудрагель-пройдисвіт та й подумав собі: "На тих овечках довга вовна, піду та підстрижу". Набрав із дороги повний міх пилу-пороху, позавивав його у папірчики і гайда навправці до Безглуздова. Перед корчмою розклав свій крам і кричить на все горло:

— Купуйте, людоньки, тиріяку!

Надбіг розцікавлений Головатий, зараз питає його, що то таке, той тиріяк.

— Тиріяк, — каже крамар, — то порошок із дуже далекого краю, із Африки чи із Паприки, він творить чуда-дива, від нього кожна блощиця заразісіньки гине.

— Тебе до нас сам Пан Біг наслав, — сказав урадуваний Яремко і розіслав усіх десятників містом, аби люди сходилися і купували тиріяку, бо тиріяк поробить амінь усім блощицям.

Збіглося ціле містечко. Обступили люди крамаря, наче мурашки мід. За мить і знаку не було із тиріяку. Крамар-хитрун набив мошонку грішми, поклонився громаді й потікся, куди очі понесли.

За добру хвилину прибігає до начальника Яремка один, другий, третій, десятий і ну ж його випитувати, що з тим порошком робити, щоби позбутися блощиць..

— Або ж я знаю? — каже він, задумавшись. — Пожену за крамаром і поспитаю.

Осідлали коня, і начальник дмухнув, як вихор, наздогін. Аж на третьому селі наздогнав крамаря.

— Паноньку, любий, скажіть, будь ласка, що робити з порошком, щоби блощиць позбутися?

— І треба ж було за такою дурницею так мучити коня! Як кого вкусить блощиця, то нехай схопить її зараз пучками, нехай їй отворить пащеку та нехай накладе їй на кутні зуби того порошку. Тоді вже, певно, кусати не буде.

— Спасибі вам, добродію, — крикнув Яремко й чимдуж почвалав додому, щоб подати громаді рецепту на блощиці.

Що за радість рознеслася по цілім місті! Всі довідалися від Яремка, як треба вживати того порошку. Та чи помогло, про те я вже не знаю.

4. ЯК БЕЗГЛУЗДІВЦІ БУДУВАЛИ РАТУШУ

Серед містечка Безглуздова стояв старий крислатий дуб. Під ним сходилися з діда-прадіда міщани на раду. І сьогодні там рада, неначе море шумить.

— Панове радні! — каже Головатий. — Недаром я ходив світами. Не одну мудру річ там бачив, що і нам придалася б! Годі вже вам сходитися під сим дубом на раду. Тут літом сонце пражить, а зимою мороз кості ломить. Збудуймо собі на сьому місці ратушу!

Всі стали хитати головами.

— Ратуша? Ратуша? А що се таке — ратуша?

— То такий громадський дім, — вияснив Яремко.

— Гарна, їй-богу, гарна думка, — загорланили міщани. — Будуймо, будуймо!

І, жалібно поскрипуючи, повалився під ударами сокир старий дуб, свідок давньої міщанської слави. Почалася у Безглуз-дові гаряча робота.

За містечком був високий горб, а на нім стелився густий ліс. Усе, що жило, велике й мале, кинулось до лісу, на бутин*. Наче трава під серпом, покотилися додолу під сокирами безглуздівців дерева у лісі. Одні тягнуть тяжкі бервена-ковбки із горба у долину, аж спина тріщить. Другі пріють, що вже й сухого рубця на них нема: спускають обережно воловодами із горба у долину той тягар. Аж одно великанське дерево пірвало все мотуззя, як павутину, та й само скотилося в діл, аж земля під ним задудніла.

— Такої ти? — каже на се Яремко. — Пожди! — І грімким голосом відізвався до громади: — Панове браття! Витягнімо знов усі бервена вгору, а відтак уже їх без усякого заходу та труду скотимо на долину.

На таку розумну раду само собою усі пристали. Витягли бервена на горб і знов скотили в діл. А яка радість із того приводу! Від розуму відходять безглуздівці, витинають гопки, що така штука вдалася! А

вечером, усі раді та веселі, зайшли до корчми, цілу ніч гуляли та під саме небо славили-величали свого начальника за мудрість.

От незабаром стояла уже готова ратуша, від підвалин аж до самого верху. Здалека видно було великі двері, щоби панове радні не потребували через крівлю сходитися на раду, та іще напис над дверима, що се ратуша. Новий дух запанував у громаді. Де ж таки? Такий будинок, що високий, а що гарний? Біда лиш у тому, що в ратуші чогось середодня якось так темно, наче у темну ніч.

— Що сьому за причина? — питає Яремко.

— Звідки мені се знати? — відповідає йому заступник Панько.

— Вийдеш надвір — білісінький день, увійдеш до ратуші — темна ніч. Я сього не розберу, — говорив Головатий, хитаючи головою.

Ціла світла безглуздівська громада остовпіла і цілком із-билася з пантелику.

Скликає зажурений Головатий раду та й каже до людей:

— Біда у нас учинилася; у нашій ратуші хоч око виколи. Що нам почати?

Заступник голови, Панько, перший дає раду:

— Зірвімо будинок аж до основи і будуймо наново!

— Бо нам не треба було ніякої новини, — примітив старий Кирило, хрипливий дяк долішньої церкви. — Хіба дуплавий дуб не міг і далі ратушею бути, як бувало за наших батьків та дідів?

Зі старої ради вийшов рідкий борщ.

— У нашу громаду не заведеш ладу, — додав укінці швець Кузьма Шило.

— Пуста ваша говірка, — каже Яремко. — Я думаю, що коли можна коновками носити воду, то чому ж не можна би наловити сонячного світла у міхи та бочки і понасипати у ратушу, щоб у ній стало ясно?

На таку розумну мову всі радні аж підскочили і на весь голос загорлали:

— Що голова, то голова!

У саме полуднє, коли сонечко найяркіше розсипало своє світло, звивалися міщани, як ті мурашки: одні з бочками та казанами, другі з діжками та міхами, жінки з дійницями та горшками, дітвора з горщиками та гладунчиками. Всі ловили світло, пильно, бігцем заносили до ратуші, ще й батіжками заганяли.

А були й такі дотепні, що вилами й лопатами накидали світла на тачки, наче глину; були й такі, що тенетами, волоками й решетами ловили його, бігцем таскали до ратуші й там засипали в купу, наче збіжжя. Та марна була їх мозоляна праця! В ратуші й на волосок не прояснилося.

— Ой, бідонька наша гірка та солона, — голосили безглуз-Дівці.

Саме тоді переходив дорогою дротар*; як відомо, світовий чоловік, то й від жартів був майстер.

— Не турбуйтеся, людоньки, — каже. — Я вже не одному в пригоді став, то й вас вибавлю із клопоту.

Міщани так зраділи, наче б хто їх посадив на ангельські золоті крила. Всі частують дротаря, ставлять перед нього тільки книшів, печень та напитків, що дротар мусив у своїм чересі всі пряжки попустити. Коли ж почув, що тих харчів стане йому на три доби, встав та й каже:

— Ходімо до ратуші!

Незабаром назбиралося в ратуші тільки міщан, що стали цокатися у темряві носами, немов дітвора на Великдень крашанками. Почувся голос дротаря:

— Нехай полізе хто із вас на дах і нехай зірве кілька ҐОНТ. Наче вивірки, вискочили кілька міщан на дах і за мить зірвали мало що не цілу крівлю.

— От вам і день у вашій ратуші, — сказав дротар, попрощався з безглуздівцями та й пошкандибав далі, викрикуючи своє: "Опинки дротувать!*"

Але прийшла осінь. У славутній безглуздівській ратуші тече дощ, як із відра. Узимі в ній сніг по коліна.

— Треба знов нашу ратушу покрити, — каже Панько. — От нероба, бурлака, дурисвіт! Поглузував собі з нас і пішов.

А дяк Кирило затягнув голосом, наче з крилоса:

— От сяка-така знахурка-шептуха була б дала нам ліпшу раду...

І безглуздівці знов покрили свою славутну ратушу, та й знов у ній стало так темно, що панам радним не раз аж душа в п'яти ховалася. Зійдуться, було, на раду, та й кожний держить у руці свічку.

Довго вони радили, довго міркували, та виходу не було ніякого. Аж раз якось на засіданні в темній ратуші — той раз, бачите, радні так довго засиділися, що свічки до крихти позгоряли — заздрів Головатий, що крізь скалубину в стіні щось світиться. Яремко підскочив, як опарений, і закричав на всю силу:

— Гей, гей! Бодай би мені останнє волосся повисмикували із моєї лисини! Як же в нашій ратуші може бути ясно, коли в ній нема вікон?

На таке слово радні поспускали носи. Вони стали лютитися самі на себе, що жодному із них першому не прийшла така думка в голову. А радний Петро Череватий, що рад був скинути Яремка із начальництва і сам стати бурмистром, аж плюнув спересердя, що він перше не добачив сеї хиби. Але що ж? Пропала добра нагода!

Поставили безглуздівці вікна, і стало ясно в ратуші. Та чи стало ясно в головах шановної ради?

Бутин — рубання лісу

Дротар — мандрівний майстер, який дротом скріплював посуд і взуття

Опинки — капці зі шкіри, які перетягувалися дротом

5. ВІСІМ ЧИ ДЕВ'ЯТЬ

Трохи оддалік від містечка Безглуздова стелився ліс, та такий густий, як щітка. Та що там щітка! Там така була гущавина, що дерево стояло від дерева доброго чверть морга. І було в тім лісі, — а ще й як не світив місяць, — так темно, так темно було, що хоч очі повиколюй, ніхто нічого не бачив.

Каже раз безглуздівський начальник Яремко Головатий:

— Браття та громадяни чесні! Чи не добре було б прорідити трохи ту гущавину? Ліс загустий, адже всі бачите, що нікому не продертися крізь нього. А зрубаємо дерево, складемо в латри-сажні, то й продаватимемо. Однак у нашій громадській касі грошей — як кіт наплакав.

— Славно! Славно! Розумна рада, — крикнули старі, досвідні радні.

Яремко вибрав собі вісьмох хитрих та дотепних міщан: Панька, присяжного Клима Кривов'язого, Костя Лопуха, дяка Кирила, шевця Кузьму Шила, радного Петра Череватого, відважного Семена та поміркованого кравця Голубана, і всі вони пішли разом простісінько в ліс. Ходять вони та бродять ушир та впоперек, шукають місця на зруб, аж тут, — Господи! — як не загримить, як не заблискає, як не затрясеться земля...

Наші рубачі-зухи як не дадуть із лісу драла, мало духу в них не позапирало! З гіркою бідою добігли до краю. Тремтять, як осинове листя. Гейби пропасниця їх напала.

— Не довелося мені на віку зазнати такої тривоги. Я вже думав, що нам усім буде кінець, — каже Головатий, задихавшись. — Треба, добрі людоньки, полічити, чи не пропав котрий із нас у лісі, чи, може, котрого грім не забив.

І почала мудра голова рахувати всіх відважних товаришів:

— Раз, два, три, чотири, п'ять, шість, сім... вісім... Одного нема, пропав. Рахуйте ви, Паньку!

Лічить і Панько: один, другий... осьмий... одного дасть біг! Пропав, загиб!

І не було би кінця сій турбації, коли б не надійшов старий, сліпий каліка, старець-лірвак, що шкандибав собі із проводарем на ярмарок.

— Чого ви так сумуєте, добрі людоньки? — питає сліпець наших відважних витязів.

— Знахаре, пророче сивовусий, дев'ятьох нас було, сильних здорових, як той дуб є у дуброві, й один із нас, падоньку нас нещасливий, пропав без сліду і знаку по собі не залишив, —промовив ніяково і плаксиво Головатий і почав наново рахувати.

Пізнав старий лірник хибу. Бо треба знати, що Головатий себе не вчислив до рахуби. Л ірвак і каже безглуздівцям:

— Люди добрі, я вас вирятую із клопоту. От тут, при дорозі, густе болото, нехай кожний уткне в те болото ніс, а тоді побачите, що лихо промине!

Як лірвак порадив, так вони й зробили. Кожний із них тикнув своїм носом у болото.

— Порахуйте тепер ямки в болоті, — сказав сліпець. Скоро полічили і зараз докопалися по числі ямок, що ні

одного з них не бракувало, що ні одного грім не вбив і що ні один з них не заблукав у темному, густому лісі. Господи! Як не закричать із радості всі дев'ять одним голосом:

— Спасибі вам, добродію!

Усі стали кланятися в пояс, а голос їх лунав широко та далеко.

З великої втіхи взяли вони подорожнього сліпця із собою в гостину. Цілий день частували його в себе. Наввипередки, один поперед другого просили його до себе.

А лірвак уже й забув про ярмарок. Нащо було йому йти заробляти, коли добрі люди пригощають.

6. ЯК БЕЗГЛУЗДІВЦІ НАПУВАЛИ ГОРІХ

Недалеко містечка Безглуздова плила річка Бруднівка, не така велика, як Черемош або Прут, але зате глибока, сягала жабі до ока. Над берегом Бруднівки росло старе дерево, високий горіх. З того горіха, мабуть, безглуздівці наїлися такої рідкої мудрості, бо як, було, тільки настане осінь, то всі довкола нього днюють і ночують та товчуть горіхи.

Якось одного літа була велика посуха. Сидять собі безглуздівці під горіхом та збувають час. От і заступник начальника, Панько, людина дуже м'якого серця, каже:

— Людоньки добрі, гляньте, як наш горіх засмутився. Занедужав, чи що?

— Говоріть, здорові! — відтяв йому Яремко, наче бритвою, — не бачите, що його мучить спрага, ось уже навіть одна галуза похилилася у воду.

— Жаждущого напоїти, учить святе письмо! — відізвався на те дяк Кирило. — Але яким би то способом нам і тут учинити се милосердне діло? — питав далі, насипавши з ріжка на долоню чимало табаки і набивши нею ніздрі свого набряклого носа.

— І на се є рада. Обіснуємо вужищем усі гілляки горіха, перекинемо кінці мотуза на другий берег, ви перебредіть на другий бік і тягніть за вужище щосили. Так і напоємо спрагнений горіх, — каже Головатий.

Принесли мотузи, й зі сто міщан кинулося до роботи. Обвели горіх вужищем, пустилися убрід і почали згинати дерево додолу. Всі

почервоніли, як буряки, але горіха не напоїли, хоч посхилювали чимало гілляк.

— Ну ж бо, Лесю, видряпайся на вершок, — каже Головатий до одного безглуздівського теслі, — і згинай вершки у воду.

— Добре, — сказав Лесь, скочив, як вивірка, на горіх і став згинати гілляки, аж йому руки ув'яли.

— Тягніть, братчики! — кричить він із дерева, — а то не моя сила сього великана нагнути до води!

А вони як попруть із усієї сили, а вужище як не трісне, а горіх як не свисне вгору, як не шпурне Лесем, наче галушкою, геть далеко на берег!..

Повалився Лесь трупом та ще й без голови. Вража гілляка відтяла йому голову, наче шаблею, а безглуздівці й не помітили, як вона полетіла у воду і пропала там без сліду. Прибігли всі до трупа, а Яремко каже:

— Не пригадую собі, чи була у Леся голова, як ліз на горіх, чи не було?

— А смуток його знає, — відізвався Панько, — мені здається, що не було.

— Ні, не було, — зашуміла вся громада.

А мудрий дяк ударив руками об поли і, здивований, процідив крізь зуби:

— Се чортова робота! Відколи світ світом, ніхто не видав такого дива, щоб чоловік та не мав голови.

— Треба спитати жінки, — радить Головатий. — Скоч, Грицю, до Лесихи та спитай її, чи була сьогодні вранці в Леся голова, чи ні.

Побіг Гриць, повернув незабаром та й каже:

— Чи мав сьогодні Лесь голову на в'язах, чи ні — Лесиха собі не пригадує. Знає тільки те, що в суботу, безперечно, була, бо сама мила її лугом. Я заглядав і в кучму, і в капелюх, що висять на кілку, але там і чуба з Лесиної голови не було.

Поховали безглуздівці бідного Леся без голови. І довго ще розбивали собі мізки над тим безголов'ям.

7. ЯК БЕЗГЛУЗДІВЦІ СТАВИЛИ МЛИН

— Людоньки добрі! — каже одного дня безглуздівський начальник, Яремко Головатий, до громади. — Чи не сором нам, що в нашім містечку нема млина? Та ж млинок — Божий да-рок.

— Як не сором? Стид та ганьба! — відізвалися в один голос панове радні.

— Коли і ви гадаєте так, як я, то ставмо млин! — каже Головатий далі.

— Ставмо! — притакнули всі радні.

Позакочували рукави, поплювали в долоні та й узялися до мозольної праці. Насамперед загатили Бруднівку і висипали гарну греблю. В ярі такої води набралося, сказати — озеро. Вже й видніється гарний млин

коло греблі, реве вода лотока-ми, декому вже й причувається, що млин меле.

Один тільки клопіт забив усім панам радним баки: нізвідки взяти того клятого млинського каменя...

Але, як то буває, де великий клопіт, там зараз близька поміч. Саме над млином стояла висока гора, а на самім її верху стирчала величезна брила. Лупай із неї, коли воля, і сто маленьких каменів!

Із долотами та клевцями звиваються наші міщани, що аж страх! Так довго ловили із нудьги гав, а тепер працюють пильно, такі швидкі, як віл у ярмі! За дві неділі вже й млинський камінь готовий. Величезний, грубий, округлий, із дірою на самій середині.

— А то-то смачні книшики їстимемо незабаром, — потішалися потомлені міщани.

Готовий камінь, та з ним новий клопіт.

— Як притаскати сей камінь до млина? — питає Панько, шкрябаючись в потилицю.

— Чудний чоловік! — відповів йому Яремко. — Спустимо камінь, як колись спускали бервена до нашої ратуші! З горба він злетить без ніякого заходу і труду аж до млина.

І поставили млинський камінь насторч, і вже мали його спускати в діл, коли нараз надбіг нещасний дяк і крикнув затривоженим голосом:

— Як же ж нам опісля знати, куди камінь залетить? Та ж він не вміє говорити і до нас не відізветься?

— Не журіться, і на се є рада, — каже мудрий Яремко. — Треба тільки, щоби один із нас упхнув голову в діру каменюки, от як перепуджений віл у ярмо, та покотився разом із каменем у діл. Він і опісля дасть знати, де камінь опинився.

— Розумна рада! — загорлали безглуздівці, й усі вже аж під боки беруться, такі втішні.

— Але хто упхає шию в камінь?

У сього шия загруба, у того затонка. Сей здатний до тої важкої громадської справи, той ні. Нарешті згодилися всі на Микиту Дудика. Се був чолов'яга хитрий, сміливий, що не раз та не два ставав уже міщанам у пригоді. Він готов був для братів-міщан по-жертвувати не то своєю шиєю, а й не знати чим. Зі щирим серцем вложив свою голову в діру камениська. Яремко крикнув: "Пускайте!", — і безглуздівці пустили камінь, та ще із розмахом.

Полетів каменисько із Микитою в долину, як стріла, а за ним, як вихор пустилися безглуздівці, мало голов не поскручували.

Позбігали, шукають каменя. Але де там! І сліду нема! Наче в землю запався. Пропав, як поза хмару звалився. Стали безглуздівці щосили кричати-гукати:

— Микито! Микито! Де ти подівся з каменем?

Але відповіді дасть біг. Соломонські голови, а не помітили, що каменисько разом із Микитою пірнув на саме дно загаченої Бруднівки і пропав без сліду.

— Знаю я, де дівся камінь, — каже мудрий Панько. — Микита — гірш цигана. Ласий був на чуже добро. Я присягнув би, що він украв камінь і з ним потікся у світи, а нас усіх змудрував.

— І мені так здається, — каже Головатий знехотя, злий, що не йому впала така розумна гадка до голови.

Засіли безглуздівці до ради. Радили, радили, а на кінець уложили такий стежний лист і пустили його світами: "Коли

Сидір Воробкевич

хто надибає чоловіка із тяжким млинським каменем на шиї, нехай із ласки своєї відставить того громадського злодія, що то руками дивиться, а очима лапає, що то майстер до чужих тайстер — тюпцем до містечка Безглуздова, а певне не мине його тяжка кара — цюпа".

Кажуть, що правнуки славних безглуздівців спокійно й донині чекають, щоб до них привели зрадника Микиту Дудика із млинським каменем.

8. ЯК У МІСТЕЧКУ БЕЗГЛУЗДОВІ РОЗВЕЛИСЯ

ОСЕЛЕДЦІ

Нема що казати, добра і смачна страва для бідного — оселедець, а ще як його притрусити цибулькою та приправити оцтом, так, як його пани їдять!

Як вибирали посла до сойму, то у Безглуздові вибрали однодушне славного начальника Головатого. Чи місяць, чи довше вже пробував Яремко у великому місті, у столиці. Підголений, зачесаний, у новім кожусі, у білій, чистій сорочці й нових чоботах, сидів наш Яремко у соймі на раді.

Як сказали йому, було, там устати, то так скоро вставав, наче би його пружина підносила, а як треба було сидіти, то сидів, мов би приріс

до крісла. У Безглуздові він був аж надто говірливий, а там, у городі, став такий мовчазливий, що, бувало, не пустить пари з уст.

Та се тут ні при чому. Досить, що оселедець — добра річ. Із ним і пізнався Яремко у місті, й так йому він засмакував, що як, було, до нього причепиться, то ні з голови, ні з хвоста і знаку не лишиться.

Одного разу подумав собі Яремко, засипляючи на нарадах: "Тут радять і над сим, і над тим, та що мені до податків, залізниці, до банків, ґуралень. У мене важний оселедець: оселедцями я піднесу своє місто, збагачу, до нечуваного щастя доведу, побільшу громадські доходи, через оселедці стане наш Безглуздів першою громадою на Вкраїні".

Ся гадка не давала Яремкові спокою. Скінчилися наради, посли роз'їхалися. Пора і Яремкові вертати додому, бо ж і дома без нього, як без рук. А ті оселедці не сходять йому із гадки! Купив Головатий здорову бочку тої славної риби і, задоволений, поїхав до своєї громади.

Питається його сей та тойг над чим у городі радили, що порадили доброго, корисного, а Яремко на всі ці питання цідить із одної бочки:

— їжте, людоньки, оселедці, вони такі добрі та смачні, що лиш їж та облизуйся.

І облизувалися від оселедців: і присяжні, і радні, і десятники, і свати, і куми, і стара баба Палажка, і слизькоязикий пияк Лисогуб, старе й молоде, велике й мале, словом, — усі і вся.

Та минулися оселедці, бо на цілім світі нема такої бочки, щоб із неї їсти, а вона щоб усе була повна. Цілому місту сняться уночі лиш оселедці. Цілий день ніхто ні про що не говорить, тільки про оселедці. На огірок та на капусту, на біб та на горох, на квасолю та борщ ніхто вже не хоче й дивитися.

Бідонько солона! Що ж тут робити, як тут зарадити, щоби людям було добре? Скликає громадська старшина раду, а начальник Яремко, як звичайно, всюди наперед. Радний Пань-ко питає Яремка, чи би не можна яким способом розвести оселедці.

— Чому б ні? — відповідає Головатий. — Оселедці множаться так, як кожна риба, а навіть сто раз скоріше. Хіба ж ви не бачили, кілько то ікри у самички? Сила. Кинеш навесні бочку оселедців у став, то восени, певне, матимеш сто бочок готових оселедців, — научав Головатий.

— Коли так, то скиньмося на розплід. Громаді невеликий убиток, а користь явна, — сказали старші мудрагелі. — Лиш біда, що в нас ставу нема.

— Се пусте! Загатимо Брудніівку, і буде став! — репетував Яремко.

— Правда, правда! — обізвалася ціла громада.

Загатили річку. Яремко поїхав до міста, купив щонайбільшу бочку оселедців і привіз у село. Поставили бочку над берегом, розбили уважно-розважно дно й поспускали оселедців поволі-поволеньки, по одному у Брудніівку, примовляючи при тім раз у раз:

— Множися, як лист-трава, як пісок у морі!

Радість, надія містечку, всі на осінь ждуть, як на бога! Щодня сходяться міщани над Брудніівку, бачать, як водою пливуть молоді оселедчики, видять, як на сонці блищиться сріблом луска. Ціле літо ходили. А то гарні жнива будуть! Коби тільки осені дождатися!

Вкінці надійшла й осінь. Пастушки на сопілках грають, дівчата в барвінках ходять, цигани тнуть веселої. Ціла громада обступила Брудніівку. Одно з ночвами, друге з дійницею, третє із кошем у руках, щоби, бачте, було в що забрати свою пайку. Спустили гать, стали

заходитися коло спуску. Нелегка то робота! Нараз щось як не гримне! Вода скажено заграла і почала стікати... от, от і в річці вже мало води. А з оселедців і одного хвостика не видно! Пощезали, як туман, як мрія. Що се таке! Та ось там щось дриґнуло! Ловіть його! З гіркою бідою зловили ситого, великого пічкура.

— Отеє ворог, що всіх оселедців, усю ікру поїв, — крикнув гнівно начальник Яремко. — Розкладайте ватру, у вогонь його!

— Ні! Ні! Заступи господи! — кричать другі. — То замала мука-кара для огидного злочинця!

— У воду його! На вогонь є вода, а на воду нема рятунку! Нехай потопає-пропадає! — сказав мудрий дяк Кирило.

— У воду, у воду! Гірше потопати, як горіти! — роздавалися довкола грізні крики, що заглушили шум розгуканої води.

Задуманий стояв Яремко над берегом. У правій руці тримав злодія-пічкура. Постоявши хвилину, так до нього промовив:

— Постривай, ненаїде, дістанеш за те, що на сім світі так багато оселедців позжирав!

І зі сими словами зі всієї сили кинув бідну застрашену рибу у воду, аж заплюскотіло за нею. А пічкур пірнув, лиш хвостом сперхнув, наче прощав безглуздівців навіки...

9. ВІЙНА В БЕЗГЛУЗДОВІ

Безглуздівці проживали дуже сумирно і спокійно. Про сварню і розбишацтво в них не було й чутки, а слова "війна" ніхто навіть не розумів. Щоправда, як Яремко був у великім місті на нарадах, то попри його вухо пролітало таке слово, але він його гаразд не розумів.

Було то якось у жнива. На широкій ниві пана начальника звивалося всяке, велике й мале, — ціле місто зібралося на толоку. Аж тут надніс не знать який вітер вражого урльопника. На грудях була в нього блискуча медаля, а на голові комісарська шапка. Обступили його люди й ну ж випитувати про той золотий ґудзик, що у нього на грудях.

— Я був на війні, боровся з ворогами, й за те визначили мене сею воєнною медаллю, — каже урльопник.

— Що се таке війна? — питають його стома голосами.

— Війна, — розкладає їм пан вояка, — війна — велике лихо...

— Що мені за таке лихо, коли за нього дають ще золоту відзнаку? — закинув начальник Яремко.

— Кажу вам, нема гіршого лиха і більшої біди, як війна, — казав урльопник далі. — На війні в одно гудять бубни-бара-бани: бум-бум, бум-бум, бум, — аж чоловіка глушать. А як почнуть стріляти із гармат і пушок, то думаєш, що то Пан Біг зігнав усі громи з неба на землю. А люди на війні так гинуть, як мухи в окропі, кров тече ріками.

— Заступи, Боже, нас та й усіх хрещених від тої гаспидської війни, — стали молитися перелякані люди.

З чуда та з дива довго стояли, наче закостеніли, і не руша-лися з місць. Але по добрій годині, аж пан вояк попрощався з ними, якось спам'яталися і знов почали жати, в'язати снопи і складати полукіпки.

Щоб робота йшла жвавіше, пан-начальник вивіз у поле показну бочку пива, бо горівки міщани не п'ють. Хто відрікся б при тяжкій праці й серед спеки від склянки пивця? І женці стали кріпитися.

Та кріпилися доти, доки у бочці не стало вже і крапельки пива. Тоді вони перевернули бочку догори дном, і, як на нещастя, забаг здоровенний джміль засолодити свою душу пивом. Залетіла погань дірою в порожню бочку і загуділа несамовито на все поле: бум-бум, бум-бум, бум!

— Чути голос бубнів, — каже Яремко. — Здається, війна наближається!

— І я чую! —І я!

— І я! — роздалися з усіх боків голоси.

— Утікаймо, люди добрі, а то зараз прийдеться нам понакладати головами! — крикнув відважний начальник.

Усіх зібрав нечуваний страх. Пустилися навтікача. Кожний біг, куди міг, куди очі вели, куди ноги несли. Двоє відважніших вхопили бочку — і гайда з нею навздогін за передніми, а джміль гуде все своє: бум-бум, бум-бум, бум! І додає всім ще гіршого страху.

Ті, що з бочкою, бігли, наче б їх гнала якась мара. Вони й не добачили, що перед ними роззявилася глибока яруга — пропасть, то так і полетіли оба стрімголов і носами позаорювали в землю. А тоді як не вдариться об якусь каменюку, як не лусне, як не гримне, що клепки порозліталися в один бік, а обручі й дна — у другий!

— Чуєте?! Чуєте?! То стріляють із гармат, кладуть людей покотом, проливають кров, розливають рікою, — кричить без пам'яті Головатий.

— Ого! Двох уже вбито! — крикнув один, оглянувшись.

— Рятуйте, хто в Бога вірить, — кричать несамовито без-глуздівські зухи-лицарі й біжать, летять, що одна нога на одних, а друга на третіх гонах.

Далі кинулися всі врозтіч, наче сліпі комахи.

По ногах ходили їм дрижки, а груди віддихалися тяжко. Такої втечі, такого дмухача ще світ не видав. Хто знемігся, ховався по корчах, по лісі, сидів по вертепах, десь по норах між мочарами-шуварами. Були й такі, що під мостом тулилися перед страшною марою — війною.

Як бочка розбилася, то з тюрми визволився неповинний джміль-музика. Ще раз загудів своє: бум-бум, бум-бум, бум! — і

полетів до свого гнізда, сміючись з відважних безглуздівських юнаків.

Аж третьої днини повернули славні безглуздівські смільча-ки назад у містечко. Але ще довго-довго не могли прийти до себе від страху. А коли хто згадав лиш про війну, то так тряслися, як той кленовий або трепетовий лист, коли буря світами пуститься на гулянку.

10. ЯК БЕЗГЛУЗДІВЦІ З РАКОМ ВОЮВАЛИ

Ще не отямилися безглуздівці від великого страху після пригоди з бочкою та джмелем, як нараз, ні з сього ні з того, рознеслася по цілім містечку страшна вістка, що в сусідній країні вибухла війна і що клятий ворог огнем та мечем нищить усе та руйнує.

Страх сповнив груди мудрих міщан. Із переполоху клацали зубами та бігали сям та там, немов навіжені.

Вже здавна висадили безглуздівці на свою ратушу великий дзвін. Його звали вічевим дзвоном, а дзвонили у нього дуже-дуже зрідка, хіба

як було щось дуже важливого в містечку. Так ось і тепер задзвонив дзвін, скликаючи на раду, бо велика небезпека насунула на мирних мешканців. За мить у ратуші аж закишіло від людей. Вона наповнилася людьми, як вулик бджолами.

Перший відізвався світлий голова, начальник Яремко Головатий.

— Браття, міщани, — казав він, — у сусідній країні лютує, —нехай нас Бог боронить та заступить, — кривава війна. Не бендерська чума, а гаспидський ворог виліз, неначе нечистий з-під греблі, і проливає, Іродів син, ріками людську кров. І нам треба взятися за зброю! Ви, люди добрі, беріть до рук коси та вила, батоги й колики, а ви, жінки, макогони, кужілки та лопати! Покажімо ворогові, що наше серце не в п'ятах, що ми лицарі-козаки! Всім поскручуємо кирпи, всіх постираємо на дрібний порох. Такого дамо їм чосу, що до нових віників нас

Сидір Воробкевич

пам'ятатимуть! Закусив ворог на нас зуби добре, але бо й ми не страшка діти!

— Ні, ні, кожний із нас лицар на цілу губу, — сказав Панько, оглядаючися боязко на всі боки і вимахуючи позад себе здоровенною ліщиною.

Враз ні з того ні з сього лізе собі поважною ходою, не знати звідти й по що, серединою ринку опасистий рачисько. Занюхав, бідачисько, мабуть, запашну воду славутної Бруднівки.

Такого чуда безглуздівці ще не бачили. Волосся у них наїжилося, стало щіткою. Одні позабирали ноги на плечі і, як несамовиті, стали втікати, другі знов почали верещати не своїм голосом.

— Ґвалт, ворог уже перед нами!

Та на славу Безглуздова найшлися й такі відважні, що не рушилися з місця. Підступили хоробро до завзятого ворога і так заговорили:

— Ми готові, пане вороже, коли воля, з тобою боротися! Та рак їм на се ні слова, він свого пильнує, лізе далі.

— Що се за біда? Дивіться, кілько у нього ніг! Суне і вперед, і назад, хто там його розбере, де у нього хвіст, а де голова, — говорить тремтячи в голосі, Панько, а сам посувається й собі, мов рак, назад.

— Такого чудовища, безперечно, наші діди й прадіди ще не видали! Се ж іще страшніше від турків і татарів! — каже Кирило.

— Гей! Що ви? Спам'ятайтесь! Пощо балакати на вітер?! І що, вас не болить губа раз у раз пусте торочити? Старі голови, а розум дитячий! — Крикнув Яремко, вже сердитий. — В усіх вас куряча сліпота, роззуйте очі! Чи не бачите, що у ворога двоє ножиць. Я присяг би, що то хитрий кравець із самих Чернівців.

— Е, хто його знає? Ти нам докажи, що він кравець, на здогад не повіримо! — заревіли міщани, недобрі на Яремка за лайку.

— Побіжи, Андрійку, до мене додому, лиш скоренько, на одній нозі! Там у хаті на жердині висить гарний звій сукна, принеси його сюди! — сказав Яремко.

Приніс Андрійко звій сукна. Зараз розстелили сукно серед ринку і мітлами, лопатами загнали клятого рака на нього.

— Кравче Голубане, візьми лиш свої ножиці та й розтинай сукно там, куди лазитиме славний кравець. Після його закрою зшию собі каптур навдивовижу. Адже всі ми сурдутовці, не мужики!

Так мовив Головатий, а рак-кравець по цілому сукні вшир і впоперек не марширує, ні! Думає, сердега, що то очерет у ставі.

А Голубан усе услід за ним ножицями крає та крає, поки вкінці із цілого звою сукна не лишилися лиш нездатні шматки, що їх не стало б і дитині на поясок.

— Се не кравець, а простий ошуканець! — крикнув Клим Кривов'язий. — Закличте мого сина Хомика! Він бував світами і, певно, знатиме, що то за плюгава віра лазить по сукні!

Прикликали Климового сина. Стоїть Хома, міркує, а далі каже:

— Не одно чудо світами видав я, але такої погані ще ніколи не доводилося бачити. Коби, бодай, знати, де голова, а де хвіст?

— Може, се бузько?

— Ні, у бузька довгий дзьоб і червоні ноги, а зад чорний.

— А може, се молодий заєць?

— І то ні! У зайця довгі вуха, а ся погань має вуса, бачите, як ними моргає? Ага, вже знаю! Се олень, бо ось рот. Що буде, то буде! Раз мати родила, раз умирати! — Сказав він; збли-жився відважно до звірюки-оленя і вхопив його за величезні роги.

Але рак, бачите, жартів не знає. Як вам учепиться, як циган, Хомі кліщами за палець! Наш зух зачав тільки несамовито вертітися і придушеним голосом кричати:

— Гину, вмираю, рятуйте, хто в Бога вірує!

Всі міщани із превеликої тривоги заторопіли. Лиш хрестилися в одно і заводили:

Сидір Воробкевич

— Дух святий при нас! Бодай сю біду вороги наші знали, а не ми!

Вкінці рак відчепився якось і почав наново свою мандрівку.

— Сей розбійник може з'їсти чоловіка живцем, — промовив Яремко. — Гей же, панове радні, сідаймо до ради.

Вдарили в крису вічевого дзвона, і враз усі безглуздівці подалися на раду. Одні радили завісити ворога на посторонку, але другі про те не хотіли й чути. Рада в раду, і ухвалили таке:

"Тому, що та лобата погань не кравець, а гидкий людоїд-розбійник, то ми по закону засуджуємо ту вусату паскудь на наглу смерть: утопимо її, як колись утопили пічкура, що там поїв оселедців, у нашій глибокій і бистрій Бруднівці".

Відважний Семен, швець, обснував злочинця-рака ниттям, поволік засудженого бідолаху до Бруднівки і шпурнув ним у саму глибінь. Рак рад, що почувся у воді, лиш замахав хвостиком, наче б говорив міщанам:

"Спасибі вам, мудрі голови, вельми славного містечка Без-глуздова! От видумали кару! Коли мене зловили і не зварили, то я вам колись такого страху ще завдам, що всі під припічок поховаєтеся та й повмираєте з переляку!"

11. ЯК БЕЗГЛУЗДІВЦІ СХОВАЛИ ВІЧЕВИЙ ДЗВІН

Дуже пишна та гарна була ратуша у містечку Безглуздові. Та не така ратуша була гарна, як дзвін на ній.

Не думайте, що то було звичайне собі терликальце, бо був се собі таки великий дзвін; в нього дзвонили лише тоді, як було щось важливого, дуже важливого. Всі його шанували, і кожний безглуздівськии чоловік був би, певне, скорше дав себе порубати, ніж відступити той скарб якому іншому славному місту.

Тому-то не диво, що як рознеслася вістка про війну, всі безглуздівці стали боятися і за свій дзвін.

— Що буде з нашим дзвоном? — репетував Панько, заступник начальника. — Як ворог його побачить, зараз, певно, забере собі його. Що ми варті без дзвона?

— Закопаймо його в землю, — радили одні.

— А де взяти для нього сторожа? — відізвався Яремко Головатий.

— Правда, правда! — гукнула громада. — Але що робити? Порадьте!

Ніхто не знав ніякої ради. А треба знати, що безглуздівці вже зо дві неділі радили над своїм дзвоном. Чоловіки радили собі в ратуші, а жінки збиралися по хатах та радили по-своєму, окремо. А вечором, як чоловіки вертали з ради додому, починалася нова рада по хатах. Що то галасу було, що крику, Господи! Пером не спишеш! Жінки падькалися над дзвоном, голосили по нім, як по небіжчику, та лаяли своїх чоловіків, що такі нездарі, нічого не придумають, як сховати його від ворога.

А тим часом вістки про війну не уставали. Пастухи з поля доносили до містечка відомості, що їх чули від пастухів із сусіднього села Темносвітків. Вони розказували про гук гармат, оповідали, що сам цісар б'ється у війні та що ворог його перемагає і суне чимраз далі наперед.

Безглуздівців збирав страх і, здається, той страх прояснив їм трохи голови.

Ось і сьогодні, як звичайно, рада в ратуші. Вже було добре поза північ, як нараз Яремко Головатий зі свого місця крикнув:

— Люди добрі, бачу вже я добре, що мушу сам своїм розумом усе робити! Радите та радите, і нічого з того! Я не говорив дотепер нічого, думав, що хтось із вас скаже якусь розумну раду. Але коли ні, то послухайте мене. Завтра рано позабираємо човни з цілого міста, виберемо найбільший, укладемо на нього дзвін і завеземо його на човні Багнівкою аж до моря. Ми могли б спустити його і у Бруднівку, але ж наша Бруд-нівка, як знаєте, ріка бистра і може забрати дзвін із собою. А в морі, як ви знаєте, вода стоїть нерухомо, дзвін там не пропаде.

— Нехай жиє наш начальник! — гукнула громада. — Що за розум! — дивувався один.

— Дай вам, Боже, повік начальникувати у нас! — бажав другий.

— Що ми без вас варті? — говорив третій.

А Панько тільки губи прикусив та з зависті плямкав, що не йому, а Яремкові впала до голови така розумна гадка.

На другий день, ще на світ добре не благословилося, а весь Безглуздів був уже на ногах. Тягли човни на Бруднівку, направляли, кожний хотів, щоб його човен був найбільший. Та показалося, що ні в кого нема такого великого човна, як у самого Яремка.

Спустили човна на Бруднівку, Яремко сів на найбезпечніше місце. Коло нього поклали дзвін, а для більшої поради мав ще з ним плисти заступник Панько і двоє присяжних.

Яремко дав знак жінкам, що стояли на березі. Вони стали співати-заводити, а радні зі своїм начальником почали поволі посуватися долі річкою, до Багнівки, а далі до моря.

Кілько вони там плили, кілько сіл та містечок переплили, кілько пригод перебули, і не наоповідаєшся. Вкінці таки опинилися на морі.

Зараз взялися вони справляти дзвонові похорони. Треба ж було спішитися додому, бо ану ж за той час нападе ворог на Безглуздів і розпочне війну із жінками! А се не честь для без-глуздівців, щоб не вони, а жінки билися з ворогом!

Уже злагодили посторонки, вже присяжні, м'якші серцем, зачали пхенькати, як нараз заступник начальника Панько схопився, як опарений, і, закусуючи губу, відізвався:

— А як ми будемо знати, де спустили дзвін у воду? Море широке і всюди однакове. Треба над тим призадуматися.

— Правда! — обізвався один присяжний.

Всі нараз похнюпили голови, не знаючи, що робити, а Панько впер свій зір у Яремка, чекаючи, що він на те скаже.

— Нема тут так дуже над чим призадумуватися! Се човно найбільше, більшого у Безглуздові нема; кожний його знає, а дзвін був на моїм човні. А ще, щоб ліпше знати, де ми саме

спустили дзвін, зробимо карб на тім місці, з якого спустимо дзвін у море. Настануть спокійні часи, припливемо знов сюди моїм човном, подивимося на карб і зараз пізнаємо, де спустили дзвін.

— Щира правда, — роздалися голоси, а Панько спересердя плюнув у море.

З великою нарадою спустили безглуздівці дзвін на дно моря, зробили карб на великім Яремковім човні, завернули його назад і подалися додому.

Стала ратуша сиротою без дзвона. Кажуть, що як замовкли чутки про війну, Яремко вислав зі своїм човном кількох молодих радних, показав їм карб на ньому і казав назад привезти дзвін. Але радні по дорозі позастрягали в Бруднівці, човен розбився, і вони вернулися пішком з нічим додому. За те Яремко дуже на них розгнівався, казав збити новий човен, але по дзвін не послав уже нікого.

Як же можна було знати, де дзвін, коли старий човен розбився, а на новім не було карбу?

12. ЯК БЕЗГЛУЗДІВЦІ СІЛЬ ЗАСІВАЛИ

Відколи серед містечка стала преславна ратуша із великою вежею, ніхто б не пізнав Безглуздова; хоч дзвона уже не було, але вежу видно було здалеку. І хто знав Безглуздів колись, то тепер взяв би його, певно, за Бердичів або й за рахманську Садагуру. Хати, що видніли вперше на горбі, стоять тепер на самім ринку, а доми з ринку покотилися на горб. Чудно воно, але правда. Ось якось напала міщан химерна охота помінятися хатами, і як забагли, так і зробили. Попереносили хати з долини в гору і з гори в діл. Тому ж то й містечко стало інакше, як колись було.

Одно тільки не змінилося. Начальником міста не став таки Панько. На виборах провалився цілком. Як би не те, що сам дав на себе голос, не був би дістав ні одного. За те, що смів кандидувати, радні обрушилися і навіть заступником не хотіли його вибрати. Тільки як хтось оповів, що жінка Панька за те поб'є, то безглуздівцям стало його шкода, і вони вибрали його таки заступником. Начальником лишився і надалі розумний Яремко, що як день, так ніч дбав про долло міщан.

Одного разу заповів Яремко на восьму годину раду. Як радні зійшлися, Яремко зачав зараз таке говорити:

— Браття-міщани! У моїй голові блиска нова золота думка!

— Славно! — загорлала громада, і всі до одного почали оддавати чолом перед світлою особою Головатого. Вони домагалися нетерпеливо почути ту золоту гадку.

— Кожний край багатий, де є сіль, — зачав Яремко. — І наше містечко може забагатіти сіллю. Бо де є доволі солі, там і кохаються вівці, а з овець стократна користь: і сир, і баранина, і ягнятина, і кожух.

— Славно, розумний голово наш! — закричали радні. — Тільки треба знати, як тої солі роздобути достатком?

— Дурниця! Купимо у Косові або в Качиці солі, позасіваємо нею наші лани і поля, а восени назбираємо її, як збіжжя.

Засіяли безглуздівці всі поля сіллю й тішаться, що сіль-тра-ва так гарно зеленіє, так буйно росте. Само собою, будуть багаті жнива. По всіх усюдах поставили польових, щоби горобці не робили шкоди. Та мимо того раз якось закралася з другого села вперта корова і так напаслася на тій молодій солі-траві, що аж боки їй вилискували.

Стали безглуздівці радити, яким би то способом позбутися тої влізливої корови, щоб не потоптати солі-трави.

— Найліпше було б, щоби сам Яремко вигнав корову, він найменше потопче поле.

— Але все-таки шкода буде. Я радив би, — сказав Панько, — щоби його двоє-троє міщан взяли на плечі, бо тільки так він не потопче нашої золотої надії своїми начальницькими ногами!

Безглуздівці все те зараз роблять, що врадять. Так і тепер: двоє силачів-радних піднесло Яремка на плечі, а інші дали йому в руку здорову ломаку, щоб виганяв худобу. Зачалася біганина. Радні набігалися таки чимало, заки вдалося їм вигнати тварину зі шкоди.

От уже й літо Боже! Густий бур'ян, кропива, блекіт, полин, лобода й будяки буяють на полі, засіянім сіллю. Міщани дивляться на хопту, дякують Богові за врожай, що сіль-трава так буйно росте, та й тішаться-радуються, мало зі шкури не повилазять.

Раз було навіть і справили гучний бенкет. Позасідали собі за столи і стали частуватися. Частування протяглося до ранку. А як уже в головах від похмілля добре шуміло, треба було вже додому вертати. Але як хотіли рушитися, ніхто не міг відшукати своїх власних ніг.

Кожний боявся, щоби не забрав чужої ноги зі собою додому. В тій біді почали всі тяжко зітхати й бідкатися. Не було кому дати ради. На щастя, проходив якийсь подорожній, і як почув про їх біду й нужду, то змилувався над ними. Так здорово став періщити палицею кожного по плечах, що всі підскакували, як обпарені, кожний відразу віднайшов свої ноги, а за доброго прочуханця сказав сердечне "спасибі".

По всіх мочарах і багницях довкола Безглуздова пасуться вже й череди овець. Міщани поспродували останній рубець, а понакуповували овечок, аж у Карпатські гори ходили, до Кут та Вижниці.

Настала осінь, пора сіль-збіжжя збирати. Всі ладяться в поле з серпами, з косами. Беруться жати, та стебло так коле, що не дай боже його доторкнутися.

— Біда, каже Панько, не зібрати нам сеї солі-пашниці.

— А рукавиці нащо? — скрикнув Яремко.

І вмить женці стали звиватися у рукавицях із серпами. Іде дорогою вірменин, дивиться на ту пильну роботу та й питає:

— Що за пашницю жнете, добрі людоньки?

— Сіль-збіжжя, — відповідають.

— Спам'ятайтеся, люди добрі, та ж то пусте, нездатне бадилля, суха кропива і будяки.

Міщанам враз очі поотворялися. Спалили зі злості всі лани і так знищили увесь слід свого сорому. Пішла з димом засіяна сіль, а з нею і змарнований гріш.

Сидір Воробкевич

Настала люта зима, дасть біг чим вівці прозимувати. Всі бідкаються, ніхто не може собі ради дати.

— Не журіться, я й собі, й вам поможу, — потішає Яремко засмучених міщан. — Прикличемо із другого міста зо тридцять столярів, доставимо їм дощок, лавок, столів, щоб поробили нам із них гиблівки*.

— Та ж овець гиблівками не перезимуємо, — замітив зажурений Панько.

— Ви всі зі своїм розумом! — кинув йому і докором Яремко й далі так розводив свою річ: — Для кожної вівці купимо зелені окуляри, через них гиблівки будуть вівцям здаватися зеленою травою, й так хитромудре перезимуємо свої овечки.

Покупували безглуздівці вівцям зелені окуляри, понаки-дували перед них ялинових, ясенових і яворових гиблівок, а дурні вівці думали,

що то справді отава, й їли, їли, кілько влізалося. Та бо нарешті й гиблівок не стало, бо все, а все, що було тільки у славутнім місті з дерева, переробляли столярі на сіно.

Почали вівці здихати, а з весною не лишилося ні одної і шолудивої на розплід.

Гиблівка — тирса

13. БОРОТЬБА ІЗ КОТОМ. ПОЖЕЖА В БЕЗГЛУЗДОВІ

Збіднів Безглуздів. Ніде не подиблеш корови, ніде овечка не заблеє. Зате по хатах, по коморах, хлівах та клунях розвелася така сила мишей та щурів, що хоч клади на віз та вези на торг. А що вже ситі були, як годовані кабани! Через них трудно було й дорогу перейти. Дійшло до того, що ходили собі чередами серед білого дня на прохід.

Зачали бідкатися безглуздівці, що їм, бідним, робити із тою поганню. Що вже радили у славній ратуші, що аж до інших сторонських людей висилали по пораду — ні та й ні. Не переводилися й миші, ні щурі. Навіть премудра голова,

начальник Головатий, і він не здужав вирятувати села від тої пакісної череди. Але, як то кажуть, де найбільша біда, там зараз і поміч близька. І на безглуздівців мусив прийти кінець. Не судилося їм безкарно повік витинати гопака.

Раз якось занесло до Безглуздова сторонського купця: чи словака, чи хорвата, їх багато вешталося по світу із крамом на голові, то так один дістався до Безглуздова і спинився коло ратуші. На голові ніс він кіш, а під пахвою визирало якесь чудо.

— А що ви там несете, купче? — питає Головатий.

— Кота!

— Що то за крам? Як його продають: на кварти, чи на лікті?

— Кіт, дуже корисна звірина.

— Яка звірина?

— Де кіт, там із мишей та щурів і сліду не стане.

"От, щастя саме в руки лізе! Отсеї саме звірини нам і треба", — подумав Яремко.

— А що, чи не продали би ви його нам?

— Чому ні? Купіть, не будете каятися!

Довго торгувала громада котиська, та вкінці добила торгу. Погодилися: купець здер добрий гріш, а громаді лишився виголоднілий кіт.

"Дорога рибка — буде й добра юшка", — думали собі міщани.

Не знали, бідолашні, яке лихо собі купили.

Саме тоді переходила мостом якась стара, беззуба, похнюплена ґаздиня. Подобала на знахарку-відьму, як не на саму злющу Бабу-Ягу. Побачивши, як безглуздівці впустили в один дім кота, почала руки заломлювати й верещати на все село:

— Що робите, нещасні, нерозумні люди? Та ж то грізна, страшна звірюка! Вона всіх вас, як той упир, подушить! Незабаром усім вам кінець буде! Вона весь ваш цвинтар засіє могилами.

Ціла громада заторопіла. Люди хапалися за чуби, висмикали собі волосся, несамовито кричали і заводили:

— Що ж нам тепер почати? Як позбутися лиха?

І в сій крайній нужді подав Головатий вельми добру раду:

— Цитьте! Не великий страх! Ось вам моя рада: підпалимо хату, та й позбудемося лиха.

Хто ж би на таку мудру раду не згодився? Ліпше згоріти одній хаті, як усім загибати! Зараз-таки позносили соломи і так сильно стали піддувати грань, що від диму стали котитися їм сльози по обличчю. Такого жару додали, що стало би вола спекти, а не то кота. Знялася полумінь, обняла острішок.

Горять уже крокви, горять бантини, дим клубами в'ється під облаки, та густий-густий, що сонечка божого не видати. По других містах та селах люди гасять вогонь, а безглуздівці тішаться ним, ще й підкладають та піддувають.

Але вражий кіт не сьогоднішній, не з одної нори вже миші їв! Як помітила погань, що тут непереливки, то скоком то боком — та й опинилася вже на полі сусідньої хати. А то саме хата начальника Яремка.

Підложили вогонь і під неї. Гарно й вона горіла, тим гірше, шо на бантинах висіла солонина, а від сала й полумінь товстішає. Хитрий котисько знов іскрився до третьої хати, а люди давай і її палити, а далі четверту, п'яту, десяту, бо вже й останню. Тут уже і кіт знемігся і разом з останньою хатою згорів до останнього волосочка.

Із котом пропали у вогні і миші. Аж сумно глянути на румовище! Ніде нічого не видно. Із славної ратуші лишилася купа попелу. З млина не

стало й сліду, лиш гребля вказувала ще на те, що там колись стояв млин. Пожар захопив і славний горіх, що то його хотіли напоїти раз славні міщани.

Що ж лишилося ще безглуздівцям? Нічого! Хіба брати торби та йти жебрувати!

14. МАНДРІВКА БЕЗГЛУЗДІВЦІВ СВІТАМИ. ПОТОМКИ СЛАВНИХ МІЩАН

Лишилися люди без хат. Позбулися кота, позбулися мишей, але ж із ними всього позбулися. Ніде ні худобинки, на полях пусто. Ще лиш здалека зеленіє ліс, та й то рідкий-рідесенький. Міщани стоять сумно над пожарищем, кивають головами, жаль їм за хатами, за твариною, за полем. Що їм, бідним, робити? Що почати тепер?

— Не журіться, люди! — потішає Яремко. — Якось то буде. Я чув, що десь там за горами, за морями є щасливий край, де такі великі корови, що молоком від одної сповняють цілі стави. При березі стоїть безліч човників, тільки сідай собі в човен і черпай для цілої родини сметани, кілько воля. У тих корів такі довгі роги, що як у такий ріг затрубити на Різдво, то чути аж на Великдень. Та й ростуть там такі груші, що як котра впаде із дерева, то аж земля дудонить. З одного хвостика такої грушки можна напилити у трачці тридцять великих тертиць. Ті грушки треба аж укочувати до пивниць, гейби бочки з капустою або з огірками. Ходімо туди!

— Веди нас! Веди нас у той край, у той рай! — закричали бідолашні міщани.

Зібралися міщани з жінками та дітьми і на другий день пустилися в далеку, незнану дорогу. Всім перед давав мудрий Яремко. Ідуть вони та йдуть, вже й місяць минув, а про той щасливий край ні звісточки, ні чутки. Вкінці опинилися над широким ланом, що на нім зацвів саме льон.

— Як же ми без корабля перепливемо се море? — спитали в одчаю і зі слізьми в очах безглуздівські міщани.

— Не журіться! — відповів сміливо Яремко і перевів усіх міщан сухими ногами через синь-море льону в цвіті, як колись Мойсей Червоним морем.

За тим полем-морем стирчала висока, широка скала. Тут роз-таборилися потомлені безглуздівці на нічліг. Рано бачать — під скалою долом щось, ніби мряка, пливе-колихається.

— Дивіться, братчики, ми, видно, вже недалеко того краю-раю, — сказав утішно Яремко. — Погляньте, як довкола скали біла вовна пливе-снується.

— І м'яко на тій вовні лежати? — питає Панько.

— Правда, що м'яко! Гей же, братчики, за мною! Доволі на твердій землі спати! Попробуймо, як спиться у білій, м'якій вовні, — сказав Яремко і скочив із скали у мряку-вовну.

А за ним услід — і премудрі міщани. Пролетіли крізь густу мряку, як кулі, і потопилися у глибокім морі, що крилося під мрякою. А звідтам... звідтам усі просто дісталися до раю.

Лишилося тільки кілька родин, що хропіли до самого полудня, і славутний рід премудрих безглуздівських міщан не пропав навіки, не загинув без сліду. Вони порозходилися світами.

А як розходилися, поклялися, що осідатимуть по одному в кожному селі чи містечку, щоб із них усюди лишився накорінок.

Давно те діялося. З того часу славний рід безглуздівців сильно розрісся. Є такого цвіту по цілому світу. Не так-то легко переводиться

такий славний рід! Але чи ж школи, читальні, каси та спілки відберуть силу безглуздівським нащадкам? Чи ж з часом вони й самі вигинуть, побачать, що їм тепер уже не встоятися, як верх беруть уже мешканці Розумова?

Дай Боже, щоб розумівці взяли верх над потемками безглуздівських міщан, та щоб знищили їх так, щоб по них ні в однім селі нашої України не лишилося й сліду!